

Investointisuoja osana vapaakauppasopimusta

Investointisuojusta sopimalla valtiot sitoutuvat kohtelevaan ulkomaisia ja paikallisia investoijia tasapuolisesti. Investointisuoja on nykyään olennainen elementti vapaakauppasopimuksissa (aiemmin siitä sovittiin erillisissä sopimuksissa).

Investointisuojan avulla turvataan rajattuja investoijien oikeuksia, jotka ovat käytännössä:

- suojelu syrjintää vastaan
- suojelu laitonta pakkolunastusta tai kansallistamista vastaan
- vaatimus oikeudenmukaisesta ja tasapuolisesta kohtelusta.

Ulkomaisten investointien on noudatettava kohdevaltion lainsäädäntöä. Investoijilla on puolestaan oikeus syrjimättömään ja oikeudenmukaiseen kohteluun.

Maailmassa on noin 3 000 kansainvälistä investointisuojasopimusta. Suomella näitä on yli 60 kappaletta ja EU-jäsenvaltioilla yhteensä noin 1 400.

Investointisuojasopimukseen sisältyy tyypillisesti mahdollisuus käyttää riitojen ratkaisemiseen välimiesoikeutta. Välimiesoikeusmahdollisuus sisältyy kaikkiin USA:n ja EU-maiden välisiin investointisuojasopimukseen. Nykyisenlaista välimiesoikeutta voidaan ja tulee parantaa ja kehittää tähän päivään ja tulevaisuuteen sopivaksi.

Komissio avasi maaliskuussa 2014 julkisen kuulemisen investointisuojusta sekä sijoittajan ja valtion välisestä riitojenratkaisusta. EU on avoin ja halukas huomioimaan eri sidosryhmien näkökannat ja huolenaiheet investointisuojan ja välimiesoikeuden kehittämisessä.

ISDS-välimiesmenettelyt osana investointisuoja

Valtioista riippumattomia välimiesoikeuksia tarvitaan ratkaisemaan investointisuojasääntöjä koskevia sopimusriitoja. Oikeudellinen riitojenratkaisu ei poista valtioiden poliittista tai lainsäädännöllistä liikkumatilaa.

Jos investoiva yritys epäilee kohdevaltion rikkoneen sovittua investointisuoja, tarvitaan riidanratkaisuun puolueeton taho. Tällöin voidaan käyttää investoijan ja kohdevaltion välistä välimiesoikeutta. Koska riidan osapuolina ovat investoija ja valtio, välimiesoikeutta kutsutaan lyhenteellä ISDS (Investor-State Dispute Settlement). Jos ISDS-menettelyssä todetaan kohdevaltion rikkoneen kansainvälistä sopimusta, se voidaan tuomita esimerkiksi rahallisiin korvauksiin.

Oleennaista on, että välimiesoikeudessa sopimusrikkomusepäily käsitellään puolueettomasti, faktapohjaisesti ja usein kansallisia tuomioistuimia nopeammin. Riidan osapuolet valitsevat riitansa ratkaisevat välimiestuomarit.

Investointisuoja tai ISDS-riitojenratkaisu ei rajoita Suomen tai EU:n lainsäädäntötyötä, kunhan siinä ei rikota kansainvälisiä velvoitteita esim. syrjimällä ulkomaista investoijaa.

Investointisopimuksia ja välimiesmenettelyn sääntöjä tulee jatkuvasti kehittää kuten muutakin säännöstöä. Tähän on nyt erinomainen tilaisuus, kun EU ja USA neuvottelevat vapaakauppasopimuksesta.

Kysymyksiä ja vastauksia

1 Onko vapaakauppa tai TTIP-neuvottelut uhka EU:n demokratialle?.....	2
2 Miksi kansainvälistä investointisuojaaja tarvitaan?	2
3 Mikä on ISDS ja miksi sitä tarvitaan investointisuojan riitojenratkaisuun?	3
4 Miten laajasti ISDS-riitojenratkaisua käytetään? Millaisia kokemuksia siitä on saatu?	3
5 Kuinka ISDS-menettelyä voitaisiin kehittää TTIP-neuvotteluissa?	4
6 Viekö ISDS Suomelta ja EU:lta lainsäädäntövallan?	4
7 Ajaako ISDS yritysten asiaa julkisten intressien kustannuksella?	5
8 Miksi ISDS:ää tarvitaan kahden kehittyneen läntisen talouden välillä?	5
9 Mitä tapahtuisi, jos investointisuoja jäisi pois USA-kauppasopimuksesta (TTIP)	5
10 Kuinka voidaan välttää esteellisyydet, kun välimiesoikeuden tuomareina on samoja juristeja?	6

1 Onko vapaakauppa tai TTIP-neuvottelut uhka EU:n demokratialle?

Tämä huoli on perusteeton, sillä neuvotteluprosesseissa ovat mukana vaikuttamassa ja päättämässä vaaleilla valitut kansalliset parlamentit ja hallitukset sekä EU-parlamentti. EU:lla on jo voimassa noin 50 eritasoista vapaakauppa- tai assosiaatiosopimusta. Monet näistä ovat TTIP-sopimusta syvemmillä meneviä, mutta mikään niistä ei ole heikentänyt itsemääräämisoikeuttamme tai demokratiaamme.

EU itsessään on maailman pisimmälle viety esimerkki kaupan vapauttamisesta eikä EU ole johtanut lainsäädännön höllentymiseen vaan ennemmin yhteisiin sääntöihin. Talousintegraatio nähdään EU:ssa myös keino vahvistaa rauhaa, turvallisuutta ja demokratiaa.

2 Miksi kansainvälistä investointisuojaaja tarvitaan?

Ulkomaiset investoinnit ovat tärkeitä jokaiselle kansantaloudelle, sillä niillä rahoitetaan uutta yritystoimintaa ja luodaan siten työpaikkoja ja hyvinvointia. Siksi myös Suomi on omassa elinkeinopolitiikassaan panostanut maan houkuttelevuuden lisäämiseen investointikohteena.

Maiden välisten investointisuojasopimusten tavoitteena on luoda avointa ja ennustettavampaa toimintaympäristöä ulkomaisille sijoittajille. Tämä hyödyttää myös kotimaisia toimijoita.

Investointisuojan tarkoitus on taata sijoittajalle tasapuoliset ja syrjimättömät olosuhteet. Käytännössä investointisuojan avulla turvataan rajattuja investoijien oikeuksia, jotka ovat käytännössä:

- suojelu syrjintää vastaan
- suojelu laitonta investoinnin pakkolunastusta tai kansallistamista vastaan
- vaatimus oikeudenmukaisesta ja tasapuolisesta kohtelusta.

12.1.2015

3 (6)

3 Mikä on ISDS ja miksi sitä tarvitaan investointisuojaan riitojenratkaisuun?

ISDS-menettelyllä (Investor-State Dispute Settlement) tarkoitetaan puolueetonta välimiesmenettelyä, jossa voidaan käsitellä sijoittajien ja valtioiden välisiä investointisuojausopimusten rikkomusepäilyjä. Riidan osapuolet valitsevat riitansa ratkaisevat välimestuomarit. Käytetyt tuomarit ovat oikeudenalansa johtavia asiantuntijoita.

ISDS on valtioista riippumaton oikeuskeino, jonka käyttämisestä sijoittaja voi itsenäisesti päättää, kunhan ko. valtio on antanut yleisen suostumuksensa tämän oikeuskeinoon käyttämiseen. Välimiesoi-keudessa sopimusrikkomusepäily käsitellään faktapohjaisesti, puolueettomasti sekä usein kansallisia tuomioistuimia nopeammin.

Jos sijoittajan oikeuksien puolustaminen riippuisi sen kotivaltiosta ja riidat käsiteltäisiin valtioiden vä-
lisinä, oikeudellinen riita helposti politisoituisi.

Kohdevaltion kansallinen oikeuslaitos voi olla puolueellinen tai sillä ei ole mahdollisuutta soveltaa kansainvälistä sopimusta. Myös kohdevaltion haastaminen oikeuteen sen omassa tuomioistuimessa voi olla eri syistä mahdotonta.

4 Miten laajasti ISDS-riitojenratkaisua käytetään? Millaisia kokemuksia siitä on saatu?

ISDS-menettely sisältyy valtaosaan maailman n. 3 000 investointisuojausopimuksesta.

Se sisältyy EU-maiden omiin investointisopimuksiin (1400 kpl) ja myös neuvoteltavana oleviin EU:n yhteisiin vapaakauppasopimuksiin. EU ja USA neuvottelevat molemmat omasta investointisopimuksesta Kiinan kanssa.

Myös USA on sisällyttänyt ISDS:n valtaosaan investointisopimuksistaan, mukaan lukien kaikki EU-jäsenmaiden kanssa ennen Lissabonin sopimusta tehdyt investointisopimukset.

Uhkakuvia on maalattu siitä, että ISDS:n sisällyttäminen TTIP-sopimukseen lisäisi amerikkalaisyritys-
ten kanteita EU-jäsenvaltioita vastaan. Huoli on liioiteltu, sillä yhdysvaltalaiset yritykset ovat voineet haastaa EU-maita välimiesoikeuteen jo olemassa olevien investointisopimusten puitteissa. Näin ei kuitenkaan ole tapahtunut. YK:n tilastojen mukaan eurooppalaiset yritykset ovat olleet aktiivisimpia ISDS:n hyödyntäjiä, eivät amerikkalaiset.

Esimerkkeinä ISDS:n uhkakuvista on julkisuudessa toistuvasti nostettu esiin Vattenfall ja Philip Morris -tapaukset. Vattenfall on haastanut Saksan valtion päätöksen luopua ydinvoimasta ja Philip Morris on haastanut Australian valtion päätöksen sallia vain merkittömät tupakka-pakkaukset. Molemmat tapaukset ovat kuitenkin edelleen kesken, eikä päätöksiä ole annettu. Pelkkä kanteen nostaminen ja välimiesoikeuden perustaminen ei kerro lopputulosta. Varmaa on, että yksikään yritys ei voi voittaa ISDS-välimiesoikeudessa vain sillä perusteella, että kohdevaltion toimet heikentävät sen taloudellista tulosta.

YK:n kauppaja-kehitysjärjestön (UNCTAD) tilastojen mukaan vuonna 2012 ratkaistiin yhteensä 244 ISDS-tapausta. Tapauksista 42 % ratkaistiin valtion ja 31 % investoijan hyväksi. Noin kolmannes (27 %) tapauksista sovittiin osapuolten kesken ennen välimiesoikeuden ratkaisua.

5 Kuinka ISDS-menettelyä voitaisiin kehittää TTIP-neuvotteluissa?

Investointisuoja ja sitä koskevan riitojenratkaisun liittäminen TTIP-sopimukseen on sekä USA:n että EU:n tavoite. On olennaista huomata, ettei sopimuksen sisältö tule annettuna vaan siitä käydään perusteelliset neuvottelut. Sidosryhmät voivat vaikuttaa lopputulokseen, mistä esimerkkinä EU-komission v. 2014 järjestämä julkinen kuuleminen.

USA tavoittelee oman investointeja koskevan mallisopimuksensa¹ mukaista neuvottelutulosta. EU:n mahdolliset sopimustekstit on julkaistu osana yllä mainittua julkisen kuulemisen asiakirjaa maaliskuussa 2014. ISDS-menettelyn kattavampaan kehittämiseen tarvitaan myös muut maat mukaan.

EU haluaa lisätä ISDS-välimiesmenettelyn avoimuutta (mm. asiakirjojen julkisuus, kuulemisten avoimuus, kiinnostuneiden tahojen mahdollisuus toimittaa näkemyksensä riitatapauksista). Samalla on turvattava liikesalaisuudet ja muut luottamukselliset tiedot. Samoin EU haluaa ehkäistä välimiesten esteellisyyksiä sekä estää ISDS-menettelyn väärinkäyttöä mm. seuraavin keinoin:

- estetään samanaikaiset oikeusprosessit täysin samasta tapauksesta (mm. ns. fork in the road -sääntö)
- estetään ns. sopimushoppailu (itselle suotuisimman sopimussisällön etsiminen ja siihen vetoaminen syrjimättömyysmääräyksien perusteella) ja investoinnit, joiden päämääränä olisi valtion toimien haastaminen ja tästä hyötyminen.
- parannetaan ISDS-välimiesmenettelyn johdonmukaisuutta ja ennakoitavuutta (esim. sopimuskumppanien tarkennukset sopimuksen tulkintoihin).

6 Viekö ISDS Suomelta ja EU:lta lainsäädäntövallan?

Ei vie. Lainsäädäntövalta säilyy jatkossakin Suomessa ja EU:ssa. ISDS-menettelyn välimiehet kuitenkin valtuutetaan päättämään siitä, onko joillakin toimenpiteillä rikottu yksittäisen yrityksen tiettyä investointia koskevaa suoja. Tällöinkään ISDS-ratkaisut eivät edellytä lainsäädännön muuttamista (toisin kuin on mahdollista WTO:n riidanratkaisussa). Riittää, että laittomien toimenpiteiden vaikutukset poistetaan yksittäistapauksessa. Käytännössä välimiesoikeus usein määrää valtion korvaamaan investoijalle valtion sopimusestavastaisesta toiminnasta aiheutuneen vahingon.

Usein esitetään väite, että ISDS uhkasi erityisesti ympäristö- tai työelämänsäätelyä. Tämä huoli on huomioitu jo nykyisissä moderneissa investointisopimuksissa, joissa esimerkiksi kielletään kansallisten ympäristö- ja työelämän standardien alentaminen investointien houkuttelemiseksi. Lisäksi on huomattava, että USA:lla on jo voimassaolevissa investointisuoja-sopimuksissaan pitkälle meneviä lausekkeita, joilla mahdollistetaan ympäristön huomioiminen ja siihen liittyvä sääntelytyö.

On esitetty huoli, että paikallisen lainsäädännön myöhempi muuttaminen tai uudistaminen vaikeutuisi investointisuoja myötä. Kansainväliset sopimukset tarkoittavat väistämättä sitoutumista tiettyihin yhteisesti sovittuihin raameihin. Ne eivät kuitenkaan estä toimimista näin luotujen joustavien raamien puitteissa. Samalla tapaa investointisuoja-sopimuksilla sovitaan yhteisistä pelisäännöistä siten, että toimintaympäristön ennakoitavuus paranee. Tämä ei estä aitojen ja oikeutettujen politiikkatavoitteiden asettamista ja näihin tavoitteisiin pyrkimistä tarpeellisilla keinoilla.

On totta, että ISDS vähentää julkista valtaa siinä mielessä, että se tarjoaa vaihtoehdon kansallisten tuomioistuinten käytölle. Välimiesoikeuden käytölle on kuitenkin hyvät perusteet (ks. kysymys nro 8).

¹ <http://www.ustr.gov/sites/default/files/BIT%20text%20for%20ACIEP%20Meeting.pdf>

7 Ajaako ISDS yritysten asiaa julkisten intressien kustannuksella?

ISDS on oikeudellinen riitojenratkaisumenettely, joka antaa investoijalle mahdollisuuden saada sopimusrikkomusepäily selvitettyä. Tämä oikeuskeinon olemassaolo ei kuitenkaan siirrä valtaa yrityksille, sillä jokainen ISDS-menettelyyn viety tapaus ratkaistaan puolueettomien välimiesten toimesta tapauskohtaisesti. Ratkaisussa huomioidaan sekä sijoittajan että valtion oikeudet ja velvollisuudet.

YK:n tilastojen mukaan ISDS-menettelyiden ratkaisut on tehty useimmiten valtion hyväksi (42 %). Investoijan hyväksi päätettiin 31 % tapauksista ja 27 % ratkaistiin sopimalla.

8 Miksi ISDS:ää tarvitaan kahden kehittyneen läntisen talouden välillä?

Kehittynyt oikeusjärjestelmä ei takaa sitä, että ulkomaiset investoinnit ja yritykset saavat asianmukaista suojaa ja puolueettoman kohtelun. Myös länsimaista on olemassa esimerkkejä siitä, miten kohdevaltio on kansallistanut ulkomaisen investoinnin, jättänyt maksamatta korvauksen omaisuuden menetyksestä tai estänyt investoijaa hyödyntämästä kansallista oikeusjärjestelmää.

Tämä näkyy myös tilastoissa: vuosina 2008–2012 EU-jäsenmaat veivät välimiesoikeuden ratkaistaviksi merkittävän määrän investointiriitoja, joissa vastaajana on ollut toinen EU-jäsenmaa tai OECD:n jäsen.

9 Mitä tapahtuisi, jos investointisuoja jäisi pois USA-kauppasopimuksesta (TTIP)

Tällöin EU:n ja USA:n välisen kaupan pelisäännöt jäisivät heikoiksi, koska investointisuojan puuttuminen tekisi niistä katteeltaan vajavaiset. Ulkomaiset investoinnit ovat tuotannon globalistumisesta ja yritysten ja omistuksen kansainvälistymisestä johtuen keskeinen osa kansainvälistä kaupankäyntiä. On johdonmukaista sopia samanaikaisesti sekä perinteisemmän kaupan että investointien vapauttamisesta ja investointien suojasta.

Eurooppalaisten oikeussuoja heikentyisi. Investointisuojan puuttuminen asettaisi investoijat erilaiseen asemaan niiden koosta ja omista vaikutusmahdollisuuksista riippuen. Yrityksemme eivät voi luottaa saavansa *kansainvälisen oikeuden* mukaista kohtelua kohdevaltion kansallisissa tuomioistuimissa. Tällöin investoija voi jäädä suojattomaan asemaan tai kahden heikon vaihtoehdon varaan:

- Toivotaan, että oma kotivaltio ottaa "kansalaisensa" asian ajettavakseen ja aloittaa oikeusmenettelyn kohdevaltiota vastaan. Riskejä: valtioiden väliseen riitaan on korkea kynnyks, riidan politisoituminen.
- Tyydytään kohdevaltion oikeusjärjestelmän käyttöön. Riskejä: puolueellisuus, kohdevaltion lakien ja kansainvälisten sitoumusten ristiriidat, tuomioistuinten rajoitettu oikeus soveltaa muuta kuin kotimaan lainsäädäntöä, mahdottomuus haastaa kohdevaltio sen omaan tuomioistuimeen.

EU ja USA menettäisivät mahdollisuuden keskinäisellä sopimuksellaan kehittää investointisuoja ja ISDS-menettelyä ja toimia siten esimerkkinä korkeatasoisen sääntelyn kehittämiseksi ja tärkeinä pitämiemme oikeusvaltioperiaatteiden leviämiseksi. Omistuksen ja laillisen liiketoiminnan suoja ja mahdollisuus riippumattomaan riitojenratkaisuun ovat tärkeitä oikeusvaltion peruselementtejä.

12.1.2015

6 (6)

Jos myös ISDS jätettäisiin TTIP-sopimuksen ulkopuolelle, heikentäisi se EU:n mahdollisuuksia saada menettely sisällytettyä Venäjän, Kiinan tai muiden maiden kanssa neuvoteltaviin sopimukseen.

10 Kuinka voidaan välttää esteellisyydet, kun välimiesoikeuden tuomareina on samoja juristeja?

Kansainvälisen investointioikeuden huippuasiantuntijoita on rajallinen määrä. Siksi samat asiantuntijat saattavat olla mukana useampien riitojen ratkaisemisessa.

EU haluaa sisällyttää tuleviin investointisopimukseen periaatteita ja määräyksiä, jotka helpottavat esteellisyyksien tunnistamista ja velvoittavat tuomaan ne esiin. Jo nyt sovelletaan investointisopimuksesta erillisiä sääntöjä, joiden avulla valitaan asianmukaiset päätöksentekijät kuhunkin riitaan. Esim. ICSID:iä (Maailmanpankin yhteydessä toimiva International Centre for Settlement of Investment Disputes) koskevan sopimuksen mukaan riidan osapuolet sopivat välimiesten määrästä ja nimitysmenettelystä. Jos ei toisin sovita, välimiehiä on kolme: yksi kummankin osapuolen nimittämä ja näiden yhteisesti sopima puheenjohtaja.

On myös huomattava asianajajien ammattikunnan omat, vakavasti otettavat eettiset säännöt, jotka määräävät mm. esteellisyydestä. Näiden sääntöjen rikkomisesta voi seurata esim. ammatin harjoittamisoikeuden menetys.

Lisätiedot EK:n asiantuntijoilta (sähköpostit muotoa etunimi.sukunimi@ek.fi):

Asiantuntija Eeva Korolainen, puh. 040 5622 304

Johtava asiantuntija Simo Karetie, puh. 040 837 5431